

Az utcán heverőkről

ERDŐS VIRÁGGAL ÉS UDVARHELYI TESSZÁVAL
KASSAI ZSIGMOND BESZÉLGETETT

KASSAI ZSIGMOND: Jó estét kívánok. A *Kelet Kávézó Kelet Kult* című, művészeti és tudományos sorozatának részeként vagyunk itt ma este Erdős Virág író, költővel és Udvarhelyi Tessza városantropológus, aktivistával. A beszélgetés apropója, hogy Erdős Virág képeiből és a szövegeiből kiállítás nyílt. A galérián harmincnégy kép látható, és harmincnégy szöveg olvasható. Az itt kiállított anyag válogatás Erdős Virág *világító testek* címmel 2016-ban megjelent kötetéből.¹

ERDŐS VIRÁG: A kötet teljes címe *világító testek. – 100 kis budapest*.² Ez egy kifejezetten Budapest-témájú verseskötet. Száz, bizonyos értelemben fotószerű vers, és száz, a maga módján talán lírainak mondható fotó a városról. Ezek közül most 34 rövidebb szöveg és a hozzájuk tartozó kép került ki a falra.

KZS: Fel tudnád idézni, hogy melyik volt ebben a projektben az első kép?

EV: Még 2014-ben, a TASZ 20. szü-

letésnapján volt egy est, amelyre „vagyok, aki vagyok” mottóval kértek tőlem szöveget. Akkor *Józsefvárosi szelfik* címmel írtam egy afféle ál-öndefiníciós, rímes verset, ami már azzal a munkamenettel készült, mint később a *100 kis budapest* rímtelen szabadversei. Gyakorlatilag impressziókra vadászva portyáztam a környéken, és a „jegyzeteim” egy részét történetesen a viszonylag jó minőségű fotók előállítására alkalmas mobilommal készítettem. Az így született képeket az esten a felolvasással párhuzamosan le is vetítettük, de aztán még irdatlan mennyiségű fotót és persze irdatlan mennyiségű benyomást kellett zsákmányolnom, amíg a mostani kötet alapanyaga összeállt. A legelsőként elkattintott fénykép talán éppen az a szimbolikus sorsú fotó lehetett, amelynek egy részlete később a *világító testek* borítójára is felkerült. Ez a fotó a nyolcadik kerület „mélyén”, a Kőrös utcában készült, egy ismeretlen

street art-művész alkotását ábrázolja, és egy palánkra festett hatalmas, vádló tekintetű szem látható rajta. A kép készítésekor a kissé viharvert palánkon még volt egy rés, amin keresztül egy pici, barátságos házikóra lehetett látni. A palánk elemeit azóta kicserélték, lefestették méregzöldre, és már nincsenek rajta rések.

KZS: *Az előbb, nagyon helyesen korigáltál a kötet címére vonatkozóan. Ennek kapcsán akartam megkérdezni: szerintetek végül is hány Budapest van? Úgy értem, azon túl, hogy létezik egy földrajzilag, közigazgatásilag jól behatárolható terület, amit így nevezünk.*

UDVARHELYI TESSZA: Arra a kérdésre, hogy hány Budapest van, szerintem a válasz: tízmillió, de lehet, hogy százmillió is – ahány ember a városban jár, mindenkinek van egy külön Budapestje. Nyilván vannak inkább közös és inkább széttartó élmények, de minden embernek van egy saját térképe meg érzete arról, hogy milyen Budapest.

EV: Számomra ez nem különösebben lényeges kérdés, az „ezerarcú városról” biztos, hogy nem álltam volna neki verseket írogatni. Budapest egyre inkább kibontakozó sokszínűsége szerintem abszolút örövendetes fejlemény, az pedig, hogy mindannyiunknak megvan a saját privát Budapest-képünk, szintén egy szívmengető trivialitás, de ezt a könyvet mégsem azért raktam ösz-

sze, hogy egyszerűen közreadjam a saját verziómat. Budapest földrajzi, várostörténeti, építészeti, kulturális vagy akár szociális arculatai számomra bizonyos értelemben érdektelenek. Sőt, talán furán hangzik egy Budapest-könyv kapcsán, de engem tulajdonképp maga a város sem érdekel. Budapest vonatkozásában per pillanat éppen az foglalkoztat, ami nem része, nem lehetne része a „városképnek”, és aminek az utóbbi évek során egyre meghatározóbbá váló jelenléte folyamatos és megszokhatatlan botrány. Engem kizárólag ennek a botránynak a természetrajza, és ennek a botránynak a morális konzekvenciái érdekelnek, íróként pedig elsősorban az, hogy a szüntelen megbotránykozás *jogát* fenntartsam, *hevíületét* pedig a saját – lehetőleg kellőképpen érzékletes – költői eszközeimmel tápláljam. A botrány, amiről beszélek, természetesen a hajléktalanság. A hajléktalanságban élők nem egyszerűen csak „színfoltot” jelentenek a város életében, a látványuk nem csupán a városi élet sok vizuális furcsaságának egyike, de ők azok, akik a pusztta jelenlétükkel cáfolnak meg mindent, amit a városról mint közös otthonunkról gondolunk. Ezt a tényt én a könyv írása során tulajdonképp a saját bőrömön is megtapasztaltam. Isten látja lelkemet, eredetileg nem feltétlenül rájuk „fókuszálva” kezdtem el ezt az én kis spéci, lírai jellegű

irodalmi bedekkeremet összeállítani, de szimplán csak amiatt, hogy az eddigiektől eltérően most a város egészének kontextusában próbáltam gondolkodni róluk, emiatt már első körben kénytelen voltam felszámolni a saját magam által kijelölt kereteket. Ez kábé olyan, mintha egy gasztronómiai témájú könyvben a húsleves hozzávalói, a zellerszálak és sárgarépahasábok között egyszer csak felbukkanna egy levágott emberi ujj. Egy ilyen fordulat hatására egy csapásra más síkra tevődik át minden. Ennek analógiájára azt hiszem elmondható, hogy valahányszor közönséges járókelőként elmegyünk egy utcán alvó ember mellett, akkor ez az igazán mindennaposnak mondható „városi élmény” minden egyes esetben kiragad minket a hétköznapi valóságából és az emberi élet legsúlyosabb kérdéseivel szembesít bennünket. Bizonyos értelemben „megszűnik” körülöttünk a város, és mindaddig nem „léphetünk tovább” – se íróként, se járókelőként – ameddig ezeket a végső kérdéseket nem tisztázzuk. Azt hiszem, leginkább ez lehet a magyarázata annak, hogy miért van az én Budapest-könyvemben sokak szerint „túlreprezentálva” ez a téma.

UT: Ahogy néztem a kiállítást, és ahogy olvastad a verseket, nekem úgy tűnt, hogy alapvetően kiolvasod a városnak a tereit, és megpróbálsz megmutatni, hogyan jelennek meg

a mély társadalmi ellentmondások a térben. Ez nagyon speciális látásmód, nem mindenki tudja a (városi) teret feltétlenül úgy olvasni, ahogy te. Az emberek a napi működésükben praktikus szempontból nézik a teret, és megpróbálják a számukra zavaró dolgokat kizárni a látókörükből. Próbálnak túlélni, és a napi életüket megélni. Ezek a versek számomra nagyon mély társadalomolvasatot képviselnek. Arról szólnak, hogy a térben hogyan jelennek meg a társadalmi ellentmondások, és hogyan reprodukálja maga a tér is a társadalmi ellentmondásokat. Nemcsak megmutatja, hanem megerősíti őket és még erősebben húzza meg a határokat.

Ami a szociális különbségeket illeti, a rendszerváltáskor erősen megváltozott az, hogy Budapesten mit látunk és mit nem. Ennek a tipikus példái mondjuk az 1989–90-es hajléktalan tüntetések voltak, amikor a hajléktalanok elfoglalták a Blaha Lujza téri aluljárót, a Keleti pályaudvart és a Déli pályaudvart, hogy munkát és lakást követeljenek.³ Nagyon sokan számoltak be arról, hogy ezekkel a megmozdulásokkal a rendszerváltás – ami egy egyébként viszonylag elvont dolognak tűnt azzal, hogy megérkezett a demokrácia – élesen és materiálisan megmutatta, hogy a komoly strukturális változás kilökte magából azokat az embereket a nyilvános térbe, akik korábban

nem jelenhettek meg. Ugyanúgy volt iszonyú méretű szegénység az államszocializmus alatt is, csak nem voltak láthatóak, és a kapitalista változással Budapesten erősen láthatóvá vált a szegénység. A rendszerváltás utáni években ez egy kicsit mérséklődött, de az utóbbi hét-nyolc évben újra megerősödött.

A legtöbben, akik itt ülnek, azt gondolják, hogy Budapest a világ egyik legélhetőbb városa. És egyébként én is közöttük vagyok, mert számomra is ilyen. Azoknak, akiknek társadalmilag és gazdaságilag nagyjából rendben van az életük, Budapest egy tökéletes hely, szuper tömegközlekedéssel, ilyen kávézókkal, mint ez, bicikliutakkal és még mindig viszonylag jó iskolákkal. Ehhez képest azonban van egy jókora réteg, akiknek a személye és az élete sokkal kevésbé látható. Az, hogy te, Virág, meglátod őket, nem magától értetődő. Sok embernek olyanok a napi útvonalai, hogy soha nem fogja ezt meglátni, és azt fogja gondolni, hogy Budapest egy fejlődő nagyváros, mert már futárkijelzők is vannak a buszmegállóknál. Bizonyos részei a városnak valóban szépen fejlődnek, viszont az itt élő embereknek jelentős része durván elnyomorodik. És ennek csak egy nagyon-nagyon kicsi része *látható*. Az emberi szenvedésnek a jelentős része még mindig zárt ajtók mögött folyik.

EV: Én viszont a *láthatóság* szempontjából is hatalmas változást érzékelek. A *100 kis budapest* elejére *átjáró* címmel betettük mottóként az *Udvarok* című első könyvem egyik versét. Ez a vers, ez az „átjáró” (ami egyébként eredetileg a Gozdu udvar hosszú átjáró udvaráról szólt), egy halvány, szimbolikus szállal kapcsolatot teremt a két könyv között. Az szintén egy Budapest-témájú könyv volt, szintén fotókkal párba állított szövegek voltak benne. A kilencvenes évek elején született, azokban az időkben, amikor a házak belső udvarai még nem voltak elzárva a járókelők elől. Egy körbenézés erejéig bárki simán besétálhatott ezekbe a kis félprivát, belső, városi terekbe. Ha bementél, láthattad a város *igazi arcát*. Most viszont már nem kell bemened, hogy lásd. Olyan ez, mint egy kifordított kesztyű: az emberi nyomorúság szó szerint kiült a kapuk elé. Most, huszonhárom év elmúltával már nem volt szükségem rá, hogy bekéredzkedek bárhová, szimpla járókelőként is eleget láttam ahhoz, hogy meg tudjam írni ezt a könyvet. „Az *igazság az utcán hever*” – mondhatnánk Tessza 2014-es könyvének a címével. Mostanra mindannyiunk számára láthatóvá és nyilvánvalóvá váltak a dolgok. A szövegeim legalábbis azt állítják, hogy igenis, épp eleget látsz ahhoz, hogy minimum elképedj. Úgyhogy talán az én könyvem címe sem véletlenül lett *világító testek*.

UT: Azért mondtam az elmúlt hét-nyolc évet, mert Magyarországon a rendszerváltás óta még soha nem volt akkora mértékű a szegénység, mint ma. Ez az elmúlt hét-nyolc év kormánypolitikájának az eredménye. Emellett a társadalmi egyenlőtlenségek is nőnek. Amit te látsz, az abból ered, hogy iszonyatosan nagy az ellentét a között, hogy mennyi pénz megy bele bizonyos fejlesztésekbe, és ehhez képest milyen sok ember milyen állapotba kerül ebben a városban. A verseid a kapitalizmus ellentmondásait mutatják meg. A háttér változik (fejlődik), és ezért lógnak ki a képből jobban azok az emberek, akik szegényebbnek tűnnek. Olyan, mintha fejlődne a város, de nagyon-nagyon sok embert hátrahagyunk, és az ő életükben egyáltalán nem fejlődik semmi, sőt, inkább visszafejlődik.

KZS: Sokan élnek ebben a városban, akik egyszerűen nem veszik észre vagy nem olyan élesen érzélik a növekvő mértékű szegénységet és városi nyomort. Ami azért is lehet, mert ezek az emberek olyan helyen laknak, ahol a szegénység nem látható, vagy nem annyira látványos. Vannak a városnak olyan útvonalai és terei, ahol nem kell elfordítani a fejünket vagy becsukni a szemünket, hogy a szegénységet ne lássuk. Ha ez így van, vajon lehet-e kárhozzátatni azt, aki nem észleli a problémákat. Hol kezdődik az egyén morális felelőssége?

UT: Én biztos nem ítélnék el senkit, mert nem veszi észre, hogy miközben neki jó, másoknak nem olyan jó. Azt felelősségnek gondolom, hogy az ember ezt próbálja meg érzékelni, de az, hogy nem érzékeli, nem gondolom, hogy személyiségi probléma lenne. Inkább a tudatoság hiányára utal, amit viszont lehet fejleszteni.

KZS: Amit nem látunk mindennap, azt jó eséllyel nem is ismerjük igazán. Az ismeretlenhez pedig sok esetben a veszélyesség képzete társul. Ha valamit veszélyesnek tartunk, azt józan belátással igyekszünk is elkerülni. Arra gondolok, hogy a szegénység által sújtott terek elkerülése talán mégis lehet tudatos döntés eredménye. Amiről rögtön eszembe jut, elképzelhető-e, hogy egy hajléktalanságban élő ember veszélyesnek tarthatja a városnak azokat a tereit, amelyek a szociális helyzete miatt nem belakhatóak számára? Mondjuk egy elegáns plázát, vagy egy gazdagabb környék utcáit, amelyeket nem tud az általa szokott módon használni.

UT: Azt kérdezed, hogy a biztonságérzet osztályszempontból tud-e változni? Persze, mindenképpen. Én abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy nagyon különböző osztályhelyzetű terekben szoktam megfordulni. Pasaréten élek, ott születtem, az anyukám is ott született, szóval klasszikus jólétben élő budai családból jövök, és ha nem foglal-

koznék a lakhatás kérdésével, akkor soha nem láttam volna, mondjuk a tizedik kerületi Hős utcát vagy a Noszlopy utcát vagy a Diószegi utcát a nyolcadik kerületben vagy akár a kispesti erdőket, ahol emberek kunyhóban élnek. Ha ezeket a helyeket nem ismerném, az én világom egészen máshogy nézne ki. Azt is gondolnám, hogy az én ún. városhoz való jogom egyre inkább tágul, mert egyre több lehetőségem van, egyre több térhez jutok hozzá. Ezzel szemben azoknak az embereknek, akik mondjuk a kispesti kiserdőben laknak, egészen más a percepciójuk az- zal kapcsolatban, hogy a város mennyire fejlődik. Például azért, mert el akarják bontani a kunyhóikat, másrészt ki akarják vágni az erdőt, amiben élnek. Pedig az fontos, hogy az én városhoz való jogom valójában így ugyanúgy csorbul, mint az övék, és csak akkor lehet jobb ez a város, ha mindannyiunknak az.

A biztonság kérdésére visszatérve: mindenképpen van a jobb módú és a szegény emberek között egy kölcsönös félelem egymástól, és ez biztos, hogy csak akkor tud csökkenni, ha megtanulnak egymás tereiben létezni. Ma kiváltságnak számít, ha valakinek lehetősége van osztályalapon átlépni tereket. Az, hogy én be-lephetek egy kunyhólakó család otthonába, olyan kiváltság, ami nagyon kevés embernek adatik meg, cserébe viszont megváltoztatja az ember éle-

tét. Valami olyasmit lát és olyan do- logban érzi magát otthon, amit mások egy kupac szemétnak látnak. Én ezeken a helyeken már nem érzem magam veszélyben, de amikor elő- szőr odamentem, abszolút nem éreztem biztonságosnak.

Mondanék egy példát a másik ol- dalról is, ami *A Város Mindenkié*⁴ ta- pasztalata. Ebben a szervezetben na- gyon sok hajléktalan aktivista van, és például az, hogy ők egy ilyen hely- re, ahol most ülünk, eljőjenek, iszo- nyú nagy meló lenne. Ahhoz, hogy meggyőzzük őket arról, hogy itt nem fogják őket utálni és bejöhetnek ab- ban a ruhában, amiben vannak, és nem fogjuk büdösnek tartani őket, vagy ők saját magukról nem fogják azt gondolni, hogy nem idevalók, ahhoz nagyon sok meggyőzés, baráti szeretet és támogatás kell.

KZS: Azért kérdeztem, mert szerintem Virág verseinek nagyon jelentős részé- ben erről is szó van. Ahogy készültem a beszélgetésre, többször elolvastam azt a szöveget, amelyben egy metrálóuljáró üvegfala mögött vagy mellett, folyama- tosan fekszik egy ember.⁵ Egyfelől arról van szó, hogy nem tudjuk, ez az ember mindig ugyanaz-e, de az is sejthető, hogy ez az ember ott, az üvegfal mögött biz- tonságban, de legalább a körülményei- hez mértén komfortosan érzi magát.

EV: Abban a bizonyos versben a Batthyány téri mozgólépcső és a Par- lamentre(!) néző üvegfal közti résről

van szó, úgyhogy ebben a „helyszín-választásban” azért benne van az „akasszátok föl a királyokat” primitív – de persze nagyon is jogos – indulata.

KZS: *Miközben ennek az embernek az állandó otléte az arra járó, középosztálybeli embereket, legalábbis úgy képzelem, újra és újra kizökkenti.*

EV: Nyilván reálisabban látja az ember a világot, ha a Józsefvárosban lakik, mint például én most, nem pedig Budán, vagy a Nádor utcában, ahol korábban éltem. Ebből a szempontból határozottan szerencsésnek érzem magamat, mert szerintem a testközelség semmivel sem pótolható tapasztalat, ami egyébként a *világító testek* elkészítésénél is fontos szempont volt. Ebben a verseskötetben rímek ugyan nincsenek, kárpótlásként viszont két „extrával” is fel van szerelve. Az egyik a szövegekhez tartozó GPS-koordináták, a másik a fotók. A GPS-koordináták feltüntetésével azt szerettem volna érzékeltetni, hogy ezek a szövegek szándékuk szerint, és keletkezéstörténetüket tekintve nagyon is *benne vannak* a világban, vagyis – bizonyos fenntartásokkal, de – konkrétan és számszerűsítve kijelölhető a térben az a pont, amihez a vers alapjául szolgáló élmény kötődik. Ez egyfajta jelzés, hogy én, a vers írója a saját fizikai valóságomban *ott voltam*. A másik „extra szolgáltatás” a fotók,

ami most leginkább abból a szempontból érdekes, hogy olyan „textúra-fotókat”, amelyenket ez a könyv tartalmaz, kizárólag testközelségből lehet készíteni. Magyarán, muszáj közel hajolni, jelen lenni, *benne lenni* a képben, a versben, a problémában.

És egyetértek Tesszával, a közel lépés bátorsága egészen kivételes adomány, ebben a tekintetben én is nagyon sokat köszönhetek az AVM-nek. Az én „tűzkeresztésem” talán a Határ úti kiserdő volt még 2012-ben, ahol – egy készülő tárcanovella kedvéért – összebarátkoztam egy házaspárral, akik – néhány száz méterre a metrómegállótól – egy földbe vájt kunyhóban éltek. Többször is visszajártam hozzájuk beszélgetni, és később abszolút szimbolikusnak éreztem, hogy aznap reggel, amikor a kerület „köztisztasági akció” keretében brutális módszerekkel és abszolút jogtalan módon néhány óra leforgása alatt elbontotta a kunyhójukat, akkor nem lehettem ott. A tárcanovella persze idővel elkészült – nesze semmi, fogd meg jól – az AVM-es aktivisták viszont ott voltak aznap is, és ugyan megakadályozni nem tudták a kunyhóbontást, de azzal, hogy a rendőri intézkedést is bevállalva a saját testükkel próbálták védeni két ember otthonát, ezzel egy csomó vonatkozásban mégis iszonyúan sokat tudtak segíteni.

Ez egyébként nagyon lényeges eltérés és hatalmas *előny* a Tesszáék ol-

dalán. Az aktivizmus és az irodalom hatásmechanizmusa között valahol itt van a legnagyobb különbség. Én közel lépek, bevonódom, megírom, és ennyi. Ott maradok egyedül a tehetetlen dühömmel, a tényleges *elaboráció* minden lehetséges esélye nélkül. Az írás ebből a szempontból tulajdonképp nem csinál mást, mint a zene a Kreutzer-szonáta beszélője szerint: felzaklat és magadra hagy. Ehhez képest például bármiféle AVM-es megmozduláson részt venni – annak ellenére, hogy én magam az AVM-nek se tagja, se ún. szimpatizánsa nem vagyok, maximum lelkes rajongója – hihetetlenül felszabadító tud lenni, valószínűleg éppen a határátlépés lehetősége miatt. Abba az igazságtalan helyzetbe ugyanis, amit a hajléktalanság jelent, nemcsak a hajléktalanságban élő van *bezárva*, hanem az is, aki ezen az igazságtalan helyzeten felháborodik. Ugyanúgy foglya vagyok ennek a felállásnak, ha nincs módom ellene tiltakozni. És engem is szabaddá tesz, ha ezt megtehetem.

KZS: *Azt hiszem, te vagy az élő példa, hogy az irodalom eszközeivel is lehet hatékonyan küzdeni a társadalmi igazságtalanságok ellen.*

EV: Ez egészen másféle „hatékonyság”. Éppen azért, mert maga a határátlépés nem történik meg benne. Az írás önmagában nem jelent határátlépést, mert írónak lenni osz-

tályhelyzet, ezen nincs mit szépíteni, és ez az osztályhelyzet ezer és egy vonatkozásban fogva tart. Ha én, teszem azt, részt veszek egy kilakoltatás elleni tiltakozó akcióban, és a kilakoltatással fenyegetett család küszöbén üldögélve a saját testemmel próbálom meg feltartóztatni a végrehajtókat, az mindenképp „hatékonyabb”, mint ha mondjuk írok egy dühös verset, de korántsem azért, mert a tiltakozó akció révén ténylegesen nagyobb az esélye annak, hogy „megtörténik” a csoda, és sikerül megakadályozni egy igazságtalan hatósági intézkedést. A csoda az esetek 99,9 százalékában sajnos nem történik meg, se a dühös versek, se a tiltakozó akciók következtében. Egy valami viszont egész biztosan megtörténik ott, a *küszöbön* üldögélve, és az pont a határátlépés. Márpedig szerintem ez mindennek az alapja. A saját testemmel demonstrálni, hogy a lényegyet tekintve nincs köztünk különbség, és a téged ért igazságtalanság az én személyes ügyem is. Ez az, amit az AVM tud. És minden kézzelfogható siker, amit az évek során elértek, ennek a nagyon is gyakorlati tudásnak köszönhető. Ehhez képest a vers semmi. Vak dióként dióba zárva lenni – nem több.

UT: A Batthyány téri példához visszatérve: az is izgalmas ezekben a versekben, hogy megjelenik bennük a mélyebb térolvasás. Ha nekem azt mondod, hogy Batthyány tér,

ott fekszik egy ember az üveg mögött, és nem lehet tudni, hogy mindig ugyanaz-e, akkor az jut eszembe, hogy ennek a térnek nagyon sokféle olvasata lehetséges.

Már az is egy lépés a helyzet megértéséhez, hogy megpróbálunk nagyon sok rétegben olvasni egy tereget és a benne élő embereket. Most az jutott eszembe, hogy ő biztosan mindig ugyanaz az ember, és hogy ez nagyon bensőséges tér lehet számára. Hogy neki az a hely az otthona. És valószínű, hogy ezt rajta kívül kevesen gondolják így. Neki valószínűleg nagyon sokat jelent, hogy mindig ugyanazon a helyen van. Egy hajléktalan embernek az életét lehet azzal veszélyeztetni, ha elküldik egy olyan helyről, ahol egyébként mindig lenni szokott. Mert egy egész ökoszisztéma, vagy társadalmi szisztéma alakul ilyenkor ki arra, hogy ő ott életben maradjon. Sokszor gondoskodnak ott róla, és a város kellős közepén még mindig inkább biztonságban van, mint elrejtve valahol. Ezért is nagyon veszélyes a hajléktalan emberek köztéri üldözése: kiszakítja őket ezekből a számunkra veszélyesnek tűnő, de a számukra még mindig biztonságos terekből. Mert ezekben a terekben még mindig biztonságosabb lenniük, mint ha vadidegen, kieső helyekre kellenek elmenniük. Ezek a terek nagyon furcsa módon egyfajta otthonként funkcionálnak.

Másrészt viszont, ugyanez a tér, a példánál maradva a Batthyány tér, erőszakos hely is, mert, nagyon sok ott a hatósági zaklatás. Az utcabútorokat pedig kifejezetten úgy alakították ki, hogy a hajléktalanok ne tudjanak a padokra feküdni. Bele van írva a térbe a társadalmi erőszak és az üzenet, hogy *nem akarom, hogy itt legyél, nem ide tartozol, nem tartozol közeánk*. Sokszor kevésbé látványos, de annál erőszakosabb eszközökkel próbálják meg elüldözni az embereket.

És végül, számomra ennek a térnek a harmadik olvasata az, hogy ez egy politikai tér. Körülbelül tíz évvel ezelőtt olyan akciókat hajtottunk végre, amelyek során levágtuk a padkarfákat a padokról, és installációkat gyártottunk belőlük, amelyeket aztán tüntetéseken állítottunk ki, hogy tiltakozunk az erőszakos terek ellen.

EV: Igen, azt nekem is nagyon érdekes volt végigkövetni, hogy milyen különböző szakaszai voltak az AVM történetének, mondjuk, a demonstratív guberálástól kezdve a Kossuth térre való tüntetőleges kifekvésen át egészen a most szerveződő és remélhetőleg több ezres Lakásmenetig. Egyébként ebben is fontos különbséget látok alkotás és aktivizmus között. Nyilván közhely, de számomra mégse magától értetődő, hogy az aktivista mindig többféle stratégia közül választhat, megen-

gedheti magának, hogy reálpolitikus legyen, gondolkozhat több lépéssel előre és taktikai megfontolásból hozhat kompromisszumot – de egy vers nem. Egy vers szerintem sohasem lehet reálpolitikus, egy jó vers minden esetben radikális – talán éppen a személyessége miatt. Egy vers csak akkor hiteles, ha személyes, ha viszont személyes, akkor nem kívánhat mást a másik embernek, mint amit magának kívánna: a legjobbat. Ehhez képest én úgy látom, hogy mostanában nagyon sok civil szerveződés kényszerül arra, hogy átmeneti kompromisszumot kössön. Hogy bizonyos értelemben elfogadja a fennálló helyzetet, és azon belül próbáljon meg küzdeni az érintettek jogaiért. Az, ahogy a prostitúció elleni küzdelem jegyében egyes szervezetek most a szexmunkások legkülönbébb jogaiért küzdenek, nagyon hasonlít ahhoz, mint amikor az AVM a hajléktalanság felszámolásának távoli célját egy időre félretéve kénytelen a hajléktalanságban élők legalapvetőbb jogaiért, például a szabad helyváltoztatáshoz és az egyenlő bánásmódhoz való jogukért küzdeni a „hajléktalantörvényként” elhíresült szabálysértési törvény ellenében. Sarkosan fogalmazva ez tulajdonképp azt jelenti, hogy azért küzdünk, hogy az othontalan emberek hadd aludjanak az utcán. Ez egy valós és szükséges kompromisszum, egy távoli, ideális cél érdeké-

ben meghozott tudatos, reálpolitikai lépés, de egy vers ilyet nem tud. Egy vers nem taktikázhat, nem hozhat kompromisszumokat, és ha valamilyen romantikus *küldetése* mégiscsak van az irodalomnak, akkor szerintem éppen az, hogy azt a fajta türelmetlen kérlelhetetlenséget képviselje, amit egy aktivistának időről időre félre kell tudnia tenni.

KZS: Igen, teljesen világos. Viszont ha ez a kompromisszumkészség az aktivizmussal összefüggésben mégiscsak igaz, akkor az én olvasatomban ez azt is jelenti, hogy egy olyan folyamat részesei vagyunk, amelyben a szegénységben élők kiszolgáltatottsága, a szolidaritás hiánya fokozatosan magától értetődővé válik. Ha így van, akkor mit tudunk tenni ez ellen?

UT: Én 2005 óta vagyok aktivista lakhatási területen, és azóta sokkal szolidárisabbak lettek az emberek a hajléktalan és a lakásszegénységben élő emberekkel, mint amikor én ezt a munkát elkezdtem. Viszont ezzel szöges ellentétben változott a kormányzati hozzáállás. Most éppen szétverik az országot a fejünk fölött, és emiatt az emberek egy kicsit jobban öszszezárnak. Katasztrófa, hogy ahhoz szét kell, hogy verjék az országot a fejünk fölött, hogy összezárjunk, és a szolidaritás nem feltétlenül természetes, hanem ki kellett, hogy váltsa valami mélységes felháborodás vagy botrány. Egyébként abban, hogy az

emberek érzékelik ezt a botrányt, például a művészetnek és az aktivizmusnak van szerepe.

Amikor megírtam az első szakdolgozatomat a hajléktalanságról 2006-ban, és ennek kapcsán médiaelemzést csináltunk, akkor a médiában kilencven százalékban a hajléktalanság a pisi-kaki kategóriában jelent meg. Az összes cikk, ami a hajléktalanságról szólt, arról beszélt, hogy folyik a sárga húgy az aluljáróban, és a hajléktalanok bűdösek, gusztustalanok, pszichiátriai betegek és elvált férfiak. Ha ma csinálnánk egy ilyen médiafigyelést, akkor sok-sok cikk és műsor jelenik meg arról, hogy a hajléktalanság lakhatási kérdés: a társadalmi igazságosság és a szegénység kérdése.

Amikor elkezdtem aktivistáskodni, akkor nem voltak lakhatással érdemben foglalkozó önszerveződések Budapesten, ma pedig van kb. tíz. És oké, hogy a legtöbb ilyen szervezet ételt oszt⁶, de amikor én ezt elkezdtem, akkor összesen egy osztott. Biztosan emlékeztek, hogy a TV2-nek legutóbb volt egy borzalmasan felháborító riportja, ami arról szólt, hogy a hajléktalan emberek megint széthugyozzák az aluljárót és miattuk van minden, és ez ellen nagyon sok más médium felszólalt, a médiahatóság is elítélte őket és nagy bírságot kell, hogy fizessenek. Amikor elkezdtem az aktivizmust, akkor minden cikk ilyen volt. Tíz év után

pedig eljutottunk oda, hogy legalább a média saját magából kiveti az ilyen megnyilvánulást. Szerintem ez a mi munkánk eredménye, vagyis minden olyan embernek és szervezetnek az eredménye, aki a lakhatás ügyében bármit is csinált az elmúlt időszakban.

Egyébként meg teljesen értem a türelmetlenséged. Lehet, hogy mi nem tűnünk türelmetlennek, de borzasztóan türelmetlenek vagyunk, hogy ennyi év alatt ennyit értünk el, és mindeközben pedig csökkent a szociális bérlakás állomány, kétszeresére nőttek a kilakoltatások és megszűnt a lakásfenntartási támogatás. Tök jó, hogy a médiában már nem szarozzák le a hajléktalanokat úton-útfélen, de egyébként meg minden más egyre rosszabb. Nem mondom, hogy ez borzasztó nagy siker, csak azt mondom, hogy éppen a társadalmi szolidaritás mértéke valóban, és pozitív irányba változott. Erre kell építenünk, vagyis a növekvő szolidaritásra építve kell kiharcolnunk a lakhatáshoz való jogot, és az embereket rávenni arra, hogy az ételosztáson túllépve, politikai követelésekkel lépjenek föl.

EV: Nekem is ambivalens érzéseim vannak ezzel kapcsolatban. Egyrészt életem egyik legnagyobb élménye volt, amikor néhány éve egy nehéz sorsú család megsegítésére szűk körben elindított mini-mozgalmunkhoz egymás után csatlakoz-

tak vadidegen emberek, akiknek egy jelentős része éveken át velünk is maradt. Ekkortájt szembesültem vele, hogy a világ tele van végtelenül szolidáris és fáradhatatlanul segítőkész emberekkel, akiknek a mindennapi élete szerves részét képezi a jótékonykodás mindenféle formája. Hogy az általános közöny rémisztő felszíne mögött létezik az egymásról való gondoskodásnak egy állandóan mozgásban lévő, láthatatlan hálózata. Adománycsomagokkal megpakolt Renault-kisbuszok robognak az éjszakában, és zárás után fiatal egyetemisták terítik a városban az eladatlanul maradt péksüteményt. A baj csak az, hogy az embernek az az érzése, hogy minél bejáratottabban zajlik ez a fajta permanens tűzoltás és életmentés, annál inkább hajlamosak vagyunk megbékélni a gazdagokra és szegényekre, jófejekre és rászorulókra felosztott világgal. Hogy épp a saját jófejségünkkel működtetjük és konzerváljuk a fennálló szisztémát. Íróként én ráadásul kifejezetten árulónak érzem magam minden ilyen helyzetben. Tisztelni ugyanis lehet és kell is azt, aki minden vasárnap átengedi a belvárosi vendéglője konyháját, hogy ott kétszázötven vadidegen, éhező emberre főzzenek, de íróként-költőként-külső megfigyelőként azonosulni csakis azzal a szerencsétlen sorsú későn-érkezővel lehet, akinek aznapra már megint pont nem jutott sorszám. És azért

azt is látni kell, hogy ugyanaz a jószándékú kéz süti hajnalok hajnalán egy hidegkúti ikea-konyha mélyén a bögrésmákost, mint aki a kordonzalagot horgolja rózsaszín fonálból, hogy azért az ételosztáson ne legyen „keveredés”.

UT: Fontos feladat, hogy megpróbáljuk átlépni ezt a mi és ők határvonalat. Nemrég volt a Habitat for Humanity-nek egy beszélgetése, ahol szó volt arról, hogy a magyarok milyen nagy százaléka költi a bevételének több mint negyven százalékát lakhatásra. Ha most csinálnánk egy felmérést az itt ülők között, hogy hányan költik a jövedelmük több mint negyven százalékát lakhatásra, akkor valószínűleg többen feltennék a kezüket. Vagy ha megkérdeznénk, hogy közületek hány embernek van például laccímproblémája, mert nem tud bejelentkezni az albérletébe, vagy hányatokkal történt olyan, hogy nem tudatok befizetni valamilyen számlát, vagy el kellett döntenetek, hogy internetet vagy elektromosságot fizettek... Nagyon fontos lépés az is, hogy ne mindig úgy gondolkozunk, hogy *mi* segítünk *nekik*. Hogy *mi* vagyunk *itt*, és *ők* vannak *ott*, és *ők* valakik, akikhez le kell hajolni és segíteni kell, hanem felismerjük azt, hogy ez egy közös küzdelem. Mi azért küzdünk, hogy nekünk ne kelljen hajléktalanszállóra menni, ha kirak minket a főbérletlőnk, vagy ha elviszi a bank a hiteles lakásunkat. Fel

kell ismernünk, hogy ez a saját közös érdekünk, és nem csak valaki másnak az érdeke. Nem kedves vagyok, meg jó fej, ha segítetek, hanem a közös országunkért küzdünk.

EV: Az a baj, hogy szerintem ez a logika nem nagyon működik. Aki veszélyben érzi a pozícióját, az minden jószándéka ellenére épp a távolság fenntartásában, a pozíciók bebetonozásában és a jelenlegi helyzet valamiféle barátságos és joviális konszolidálásában lesz érdekelt. Nemrég a Bástyá utcában meghalt egy otthontalan ember, nem sokkal azután, hogy az önkormányzat rács-csal elkerítette a fekhelyüül szolgáló falmélyedést. A környék kedves, szimpatikus, jószándékú lakói egy kis megemlékezéssel búcsúztak tőle. Zátrok Lászlót – akit egy korábbi levelükben „a Mi Hajléktalanunk”-nak neveztek – a megemlékezésen felolvasott nekrológjukban „szomszédjukként” emlegették. Felidéztek, hogy a férfi, akinek egyébként „csinos ruhái” voltak és nem zavart senkit, minden reggel összepakolta a „hálósobáját” és átköltözött a „napaliba”, az utca másik végébe. Senki

sem vitatja a lakók jóindulatát, de a hajléktalanság konszolidálásának ez a szeretetteljes szándéka számomra legalább olyan ijesztőnek és veszélyesnek tűnik, mint a nyílt és agresszív elutasítás. És erre a – nyilván szellemesnek szánt – szóhasználat csak ráerősít. Pedig az utca senkinek sem az *otthona*. Egy falmélyedés senkinek sem a *hálósobája*, és a hajléktalanságban élő emberek nem a *szomszédaink*, hanem többek között épp annak a rendszernek az áldozatai, amely rendszernek mi magunk a kedvezményezettjei vagyunk. És ezt az igazságtalan felállást nem lehet néhány kedves szóval és egy tál lecsómaradékkal kompenzálni. Több lépéssel előre gondolkodó AVM-esként, aktivistaként, reálpolitikusként persze lehet az utcán élőket körülvevő közhangulat oldódásának örülni, és mindezt egy hosszú küzdelem első eredményének tekinteni, de a magamfajta, kioregedett rétoroknak addig is minden megszólalásukhoz mániákusan hozzá kell gondolniuk, hogy *ceterum censeo*, a fennálló gazdasági-társadalmi berendezkedést márpedig meg kell változtatni.

JEGYZETEK

1. 2017. szeptember 18-án *kisbudapest* címmel nyílt kiállítás Erdős Virág fényképeiből és verseiből a Kelet Kávézóban. A kiállítás képeiből be-

folyó összeget a szerző adományként ajánlotta fel A Város Mindenkié csoport 2017 októberi 7. *Lakásment* megvalósításának elősegítésé-

- re. A beszélgetés szeptember 18-án hangzott el.
2. Erdős Virág: *Világító testek. 100 kis Budapest*, Magvető, 2016.
 3. 1989–90 telén a pesti pályaudvari hajléktalاندemonstrációk a rendszerváltás egyik sokkját jelentették. A tüntetők nemcsak a polgárok között, de a jelenségre rendvédelmi erőkkal rácsodálkozó hatalom köreiből is riadalmat keltettek. 1990 szeptemberében az Antall-kormány a Nemzeti megújulás programjának keretében kormánybiztost nevezett ki a „hajléktalankérdés” megoldására, és válságstábot állított fel. 1990. október 30-án a MÁV bezáratta a pályaudvarokat. Domszky Gábor ugyanezen a napon lett Budapest főpolgármestere. Első útja a Kelet felé vezetett, ahol a sajtó nyilvánossága előtt biztosította a hajléktalanokat: segít sorsuk rendezésében.
 4. A Város Mindenkié csoport (az AVM) olyan hajléktalan, hajléktalanságot megtapasztalt és lakászegénységben élő aktivistákból és szövetségeiből áll, akik tenni akarnak egy egyenlőségen alapuló és igazságos társadalomért. Céljuk, hogy kiálljanak a hajléktalan emberek méltóságáért és küzdjenek a lakhatáshoz való jogért. A szervezet minden tevékenységében – a döntéshozástól az akciók szervezéséig – a hajléktalan és lakászegénységben élő emberek vezető szerepet játszanak.
 5. Erdős Virág: *(kérdőjel)*. In *Világító testek*. 26.
 6. A civilek ételosztását egy miniszteri rendelettel épp most tervezik korlátozni, illetve akár betiltani: eszerint az ételosztáshoz szükséges területfoglalási engedélyt tagadnák meg. *(A szerk.)*

A Wallenberg Egyesület Ember Mária-díjára már lehet díjazottakat jelölni.

A kiírást az Egyesület honlapján találják meg. www.wallenbergegyesulet.hu

Vagy írjon mailt: wallenbergegyesulet.elnok@gmail.com

**ÁLLJ FEL A FOTELBŐL
ÉS CSATLAKOZZ!**
info.nyomtassteis@gmail.com

NYOMTASS TE IS
HÍREK, AMELYEK NEM JUTNAK EL MINDENKIHEZ
WWW.NYOMTASSTEIS.HU

TÁMOGASS TE IS!
Magnetbank
16200223-10026130
eDemokrácia Műhely Egyesület